

ISLOMIY MOLIYA XIZMATLARINI FINTECH SOHALARDA
XORIJ TAJRIBASI ASOSIDA QO‘LLALINISHI

Pulatova Moxira Baxtiyorovna - PhD, dotsent, BFA

Abdivahob Sheraliyevich Qulmamatov - Mustaqil izlanuvchi, BFA

abdivahob0311@gmail.com +998945227797

Anotatsiya: Ushbu maqola fintech va islomiy moliya sohaslarining o‘zaro integratsiyasi orqali raqamli moliyaviy xizmatlarning rivojlanishini tahlil qiladi. Fintechning o‘sishi va islomiy moliya tamoyillariga muvofiq xizmatlarning yaratilishi, foydalanuvchilarga tezkor, qulay va xavfsiz moliyaviy xizmatlarni taqdim etishda muhim ahamiyatga ega. Raqamli moliya xizmatlarining afzalliklari, jumladan, tezlik, samaradorlik va shaffoflik, islomiy moliya tamoyillariga muvofiq bo‘lishi bilan birga, jamiyatga foyda keltirishga qaratilgan. Fintech va islomiy moliya tizimlarining integratsiyasi, kelajakda yangi iqtisodiy inqiloblarni yaratishga olib kelishi mumkin.

Kalit so‘zlar: Islom moliyasi, FinTech, regtech, insurtech, ribo, g‘arar, P2P.

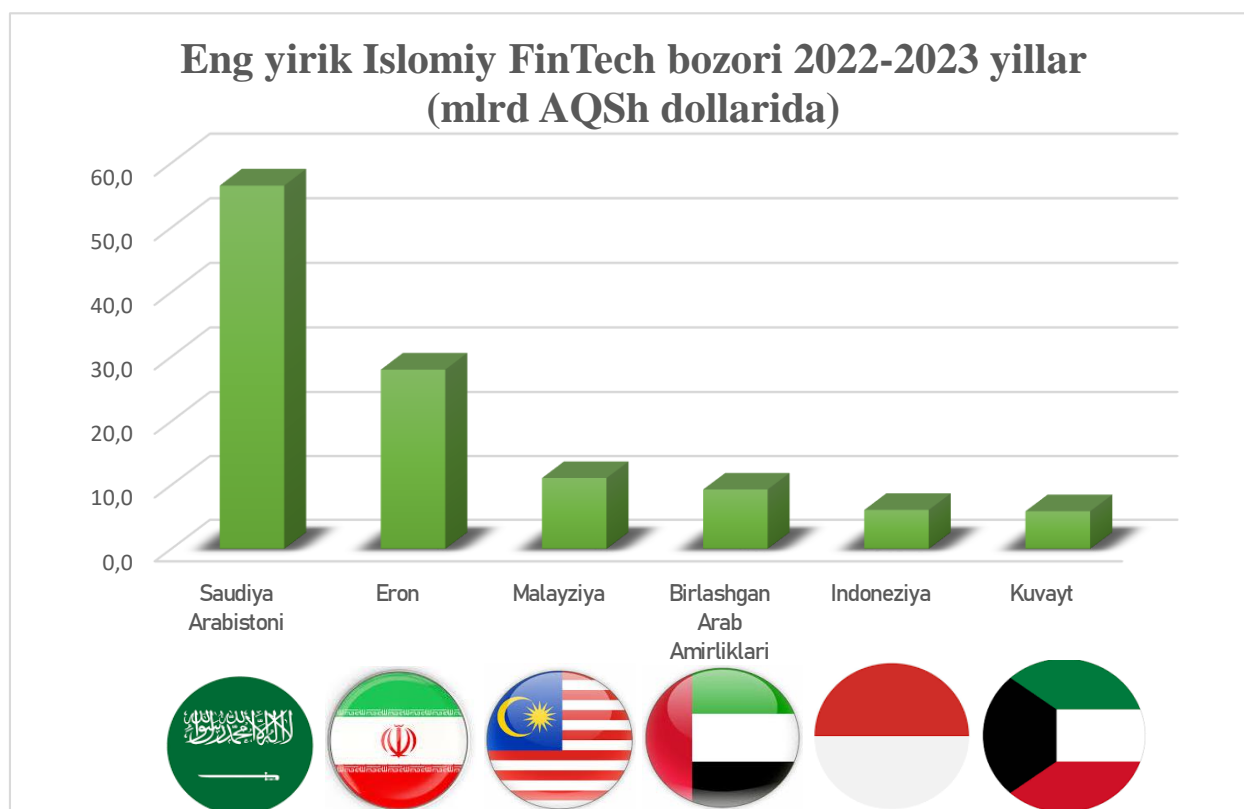
Abstract: This article analyzes the development of digital financial services through the integration of fintech and Islamic finance. The growth of fintech and the creation of services in accordance with the principles of Islamic finance are important in providing users with fast, convenient and secure financial services. The advantages of digital financial services, including speed, efficiency and transparency, are aimed at benefiting society while being in line with the principles of Islamic finance. The integration of fintech and Islamic finance systems may lead to the creation of new economic revolutions in the future.

Keywords: Islamic finance, FinTech, regtech, insurtech, riba, gharar, P2P.

So‘nggi yillarda, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi va global iqtisodiyotning yanada interaktiv bo‘lishi bilan birga, moliya sohasida yangi imkoniyatlar va xizmatlar paydo bo‘lmoqda. Ushbu yangi to‘lqin “fintech” deb ataladi, bu so‘z qisqartmasi “financial technology” (moliyaviy texnologiya) bo‘lib, turli xil raqamli moliyaviy xizmatlarni o‘z ichiga oladi. Fintech xizmatlari, o‘z navbatida, an’anaviy moliya tizimlarini yangilash va soddalashtirishga yordam beradi, bu esa nafaqat yirik iqtisodiy markazlarda, balki rivojlanayotgan mamlakatlarda ham yangi imkoniyatlarni yaratadi. Ayniqsa, islomiy moliya tizimiga qiziqish ortib borayotgan bir vaqtda, fintech va islomiy moliya integratsiyasi yangi imkoniyatlar yaratadi.

Fintech so‘zi oxirgi o‘n yillikda yanada keng tarqalib, butun dunyo bo‘ylab moliyaviy xizmatlarning raqamli shaklini taqdim etmoqda. Bu xizmatlar o‘z ichiga kredit olish, investitsiyalarni boshqarish, to‘lovlar tizimi, insurtech (sug‘urta texnologiyasi), regtech (moliyaviy monitoring texnologiyasi) va boshqa turli xil

moliyaviy xizmatlarni oladi. Fintech texnologiyalarining asosiy afzalliklari - tezlik, qulaylik va arzonlikdir. Masalan, mobil ilovalar orqali to'lovlar amalga oshirilishi, onlayn kreditlar va investitsiya platformalari ko'plab kishilarga o'z moliyaviy ehtiyojlarini samarali va oson bajarish imkoniyatini yaratadi.

1-rasm. Eng yirik Islomiy FinTech bozori mavjud davlatlar¹

Shuningdek, fintech kompaniyalari, o'z tizimlarida sun'iy intellekt, blockchain va boshqa ilg'or texnologiyalarni qo'llab, foydalanuvchilarga xizmatlar taklif qilishadi. Bu yangi texnologiyalar, shuningdek, islomiy moliya tizimi bilan bog'liq yuridik talablar va prinsiplar bilan ham muvofiqlikni ta'minlashi kerak.

Islomiy moliya tizimi, asosan, musulmonlarning diniy e'tiqodlari va shariat qonunlariga asoslanadi. Islomiy moliyaning asosiy tamoyillari quyidagilardir: ²

✓ **Ribo.** Tizimning asosiy qoidasi hisoblanadigan riboni taqiqlash – so'zma-so'z «ortiqchalik»ni anglatadi va «sotish yoki qarz shaklida bo'lsin, kapitalning har qanday asossiz ko'payishi» sifatida talqin qilinadi. Islomiy olimlar orasidagi umumiy nuqtai nazar shundan iboratki, ribo nafaqat sudxo'rlikni, balki amaliyotda keng qo'llaniladigan nohaq daromad hisoblashni ham o'z ichiga qamrab oladi. Foizni taqiqlashning bevosita natijasi sof qarz majburiyatlari bo'yicha berilgan foiz stavkalarining ham man etilganligi hisoblanadi

¹ Global Islamic Fintech Report 2023/2024 (Xalqaro Islomiy FinTech hisobotidan)

² E.A.Baydaulet. "Islom moliya asoslari", "O'zbekiston" Toshkent 2019y.

✓ G'arar. Moliyaviy bitimlarda g'arar ribodan keyingi eng muhim tarkibiy qism hisoblanadi. Oddiy tilda aytganda, g'arar axborotdan bexabarlik muammosining natijasi sanaladi va shartnomada nazorat yoki axborot yo'qligi sababli vujudga kelgan har qanday noaniqlikka daxldordir. Boshqa (hamkor)lar tomonidan yashirilayotgan yoki tomonlarning hech biri nazorat qilish imkoniga ega bo'lmagan bitim predmeti g'arar hisoblanadi yoxud u bitim predmetining ayrim qismlari to'g'risidagi ma'lumotlarga taalluqli bexabarlik sifatida ko'rib chiqilishi mumkin.

Fintechning islomiy moliya bilan integratsiyasi, hozirgi kunda dunyo bo'ylab jiddiy qiziqish uyg'otmoqda. Fintech kompaniyalari va islomiy banklar, birgalikda ishlash orqali, musulmonlar uchun shariatga muvofiq va xavfsiz moliyaviy xizmatlarni taklif qilishni maqsad qilishadi. Masalan, islomiy fintech kompaniyalari ribo (foiz) va maysir (tasodifiylik)dan saqlanib, o'z xizmatlarini taqdim etishadi. Raqamli to'lovlar, xususiy banklar va onlayn investitsiyalar shariatga muvofiq ishlab chiqilgan va moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirishda foydalanuvchilarni risklardan himoya qilishga qaratilgan.

Islomiy Fintech tranzaksiyalari hajmining global bozor hajmi 2022/23 yillarda 138 milliard AQSH dollarini tashkil etdi va 2027 yilga kelib 306 milliard AQSH dollariga yetishi kutilmoqda, shu vaqt ichida CAGR (Compound Annual Growth Rate, Yillik o'sish sur'ati) darajasi 12,3 foizni tashkil etadi.³

Malayziya, BAA va Indoneziya yetakchi markazlar bo'lib, Saudiya Arabistoni Rivojlanayotgan davlatlardan yetakchilar darajasiga o'tdi. Bahrayn, Bangladesh, Misr, Eron, Iordaniya, Quvayt, Nigeriya, Ummon, Pokiston, Qatar va Turkiya islomiy Fintech uchun qulaylik darajasi pastroq, ammo bozor hajmi bo'yicha ichki darajada nisbatan yuqori o'sishni ko'rsatmoqda.

Tranzaksiyalar hajmi va islomiy Fintech uchun boshqariladigan aktivlar bo'yicha IHT Fintech 6 ta eng yaxshi bozorlari Saudiya Arabistoni, Eron, Malayziya, BAA, Indoneziya va Kuvaytdir. Har birining taxminiy bozor hajmi 2022/23-yilda 5 milliard dollardan ortiq bo'lgan. Birgalikda 6 ta eng yaxshi bozorlar global islom fintech bozori hajmining 85 foizini tashkil qiladi va bu Islom Fintech uchun ikkita mintaqaviy markazning hukmronligini davom ettiradi.

Bugungi kunda, fintech sohasida islomiy banklar va kompaniyalar tomonidan ishlab chiqilgan shariatga mos xizmatlar, masalan, sukuk (islomiy obligatsiyalar) va halol investitsiyalar kabi vositalar nafaqat musulmonlar uchun, balki dunyoning boshqa hududlaridagi investorlar uchun ham yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Shuningdek, peer-to-peer (P2P) kreditlash va crowdfunding platformalarida ham islomiy moliya tamoyillariga muvofiq bo'lgan variantlar mavjud.

Raqamli moliyaviy xizmatlar, islomiy moliya sohasida bir qator afzalliklarga ega.

³ Global Islamic Fintech Report 2023/2024 (Xalqaro Islomiy FinTech hisobotidan)

Ularning ba'zilar quyidagilardan iborat:

- Tezlik va samaradorlik: Raqamli xizmatlar orqali foydalanuvchilar o'z moliyaviy amaliyotlarini tez va samarali amalga oshirishi mumkin. Bu, ayniqsa, biznes va shaxsiy moliya boshqaruvi uchun muhimdir.
- Qulaylik: Mobil ilovalar va veb-platfomalardan foydalangan holda, islomiy moliya xizmatlarini istalgan joyda va istalgan vaqtda olish mumkin.
- Transparensiya: Raqamli platformalar orqali barcha moliyaviy amaliyotlar shaffof bo'ladi, bu esa iste'molchilarga ko'proq ishonch bag'ishlaydi.
- Global Kirish imkoniyati: Fintech va islomiy moliya tizimlari, dunyo bo'ylab global tarmoq yaratib, xalqaro miqyosda moliyaviy xizmatlarga kirish imkoniyatini beradi. Bu, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun katta ahamiyatga ega.
- Risklarni kamaytirish: Fintech texnologiyalarining qo'llanilishi, islomiy moliyaviy tizimlarga risklarni kamaytirish va aniq prognozlarni taqdim etish imkonini beradi.

Fintech va islomiy moliya integratsiyasi, moliya sohasida yangi imkoniyatlar yaratib, musulmonlar va dunyo bo'ylab foydalanuvchilarga islomiy moliyaviy tamoyillar asosida samarali, xavfsiz va qulay xizmatlarni taqdim etishga yordam beradi. Raqamli moliyaviy xizmatlar, tezlik, samaradorlik va shaffoflikni ta'minlashi bilan birga, islomiy moliya tamoyillariga muvofiq bo'lishi hamda jamiyatga foyda keltirishi kerak. Fintech va islomiy moliya tizimlarining integratsiyasi, kelajakda yanada kuchayib, yangi iqtisodiy inqiloblarni yaratishga olib kelishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. E.A.Baydaulet. "Islom moliya asoslari", "O'zbekiston" Toshkent 2019y.
2. R.I.Bekken. "Islom iqtisodiy modeli va zamon", "O'zbekiston" Toshkent 2019y.
3. Pulatova M., Qulmamatov A. "O'zbekistonda islom moliyasini rivojlantirish masalalari" *Science and Education* 3-1 (2022): 1079-1085. <https://www.openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/2450/2303>
4. Mokhira Pulatova, Munira Sul-tonboeva. "The practice of attracting foreign investment to Uzbekistan and ways of its development. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*. Year: 2020, Volume: 10, Issue: 4. First page:(515) Last page:(522)." Online ISSN: 2249-7137.
5. Pulatova M. B., Qulmamatov A. Sh., "Islom moliyasi va uning muomalada paydo bo'lish bosqichlari", II respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to'plami. –T.: TDIU 2023
6. Habib A., "Islamic Finance and Economic Development: Risk, Regulation and Corporate Governance", 2015
7. Hans V., "Islamic Finance: Principles and Practice", Edward Elgar Publishing, 2021
8. The Islamic Financial Services Industry Statistics